

Με μια ματιά

<p>ΚΡΙΑΡΑ, Εμμ. <i>Νέο ελληνικό λεξικό - Λεξικό της σύγχρονης ελληνικής δημοτικής γλώσσας</i> Α΄ έκδοση: 1995, Εκδοτική Αθηνών</p>	<p>ΜΕΙΖΟΝ ελληνικό λεξικό Τεγόπουλος-Φυτράκης Α΄ έκδοση: 1997, εκδόσεις Αρμονία</p>	<p>ΜΠΑΜΠΙΝΙΩΤΗ, Γ. <i>Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας</i> Α΄ έκδοση: 1998, Β΄ έκδοση 1999, Κέντρο Λεξικολογίας</p>	<p>Α.Π.Θ., Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη, <i>Λεξικό της κοινής νεοελληνικής</i> Α΄ έκδοση: 1998, Α.Π.Θ.</p>
<p>λημματολόγιο περίπου 50.000 κυρίως λήμματα</p> <p>*ερμηνευτικό, χωρίς κύρια ονόματα, εκτός εθνικών (π.χ. <i>Έλληνας</i>)</p> <p>*σε Παράρτημα ονόματα προσώπων, αρκτικόλεξα και βραχυγραφίες</p> <p>*όχι στήριξη σε συγκροτημένο σώμα κειμένων (corpus)</p> <p>*αποφυγή ξένων δανείων και παρωχημένων λόγων τύπων, αρκετοί διαλεκτικοί και παλαιοδημοτικοί τύποι, ειδικό λεξιλόγιο</p>	<p>περίπου 60.000 κυρίως λήμματα</p> <p>*ερμηνευτικό, χωρίς κύρια ονόματα</p> <p>*σε Παράρτημα ξένες φράσεις, κύρια ονόματα και αρκτικόλεξα</p> <p>*όχι στήριξη σε συγκροτημένο σώμα κειμένων (corpus)</p> <p>*πολλοί σύγχρονοι όροι, αρκετοί διαλεκτικοί τύποι, ειδικό λεξιλόγιο, παρωχημένοι λόγοι τύποι</p>	<p>περίπου 60.000 κυρίως λήμματα</p> <p>*ερμηνευτικό, με κύρια ονόματα (χωρίς εμφανή κριτήρια επιλογής), με αρκτικόλεξα, συντομογραφίες και λατινικές φράσεις στο εσωτερικό, με Πίνακες, π.χ. <i>αριθμών, στρατιωτικών βαθμών</i></p> <p>—</p> <p>*όχι στήριξη σε συγκροτημένο σώμα κειμένων (corpus)</p> <p>*αρκετοί σύγχρονοι όροι, ξένα δάνεια, αρκετοί παρωχημένοι λόγοι τύποι</p>	<p>περίπου 45.000 κυρίως λήμματα</p> <p>*ερμηνευτικό, χωρίς κύρια ονόματα</p> <p>*χωρίς Παράρτημα κύριων ονομάτων, αρκτικόλεξων κτλ.</p> <p>*όχι στήριξη σε συγκροτημένο σώμα κειμένων (corpus)</p> <p>*προσπάθεια κάλυψης του λεξιλογίου της κοινής νεοελληνικής, με κάποιες ελλείψεις</p>
<p>φωνητική μεταγραφή —</p>	<p>—</p>	<p>—</p>	<p>+</p>
<p>ορθογραφία αποκλίσεις από επίσημη</p>	<p>γενικά, τήρηση της επίσημης</p>	<p>πολλές αποκλίσεις</p>	<p>γενικά, τήρηση της επίσημης</p>
<p>κλίση – παραγωγή – σύνθεση</p> <p>*επιθήματα-προθήματα συνοπτικά</p>	<p>—</p>	<p>*επιθήματα-προθήματα αναλυτικά (στο εσωτερικό)</p>	<p>*επιθήματα-προθήματα αναλυτικά (στο εσωτερικό και σε αναλυτικό παράρτημα κλίσης)</p>

*ελλιπής παρουσίαση συνθετικών	–	*συνοπτική παρουσίαση συνθετικών	*αναλυτική παρουσίαση συνθετικών
υφολογικές πληροφορίες ελλιπώς	–	αρκετές	αρκετές
παραδείγματα συνήθως κατασκευασμένα - λίγα με δήλωση προέλευσης	ανεπαρκή, συνήθως κατασκευασμένα – λίγα με δήλωση προέλευσης	συνήθως κατασκευασμένα - λίγα με δήλωση προέλευσης	συνήθως κατασκευασμένα - λίγα με δήλωση προέλευσης
συντακτικές πληροφορίες αρκετές	–	αρκετές	αρκετές
συνώνυμα/αντίθετα ανεπαρκή	ανεπαρκή	αρκετά	αρκετά
ετυμολογία επιλεκτικά, λίγες λέξεις	συνοπτικά	αναλυτικά	αναλυτικά
σχόλια-υποδείξεις για ορθή χρήση –	–	+	–

ΚΡΙΑΡΑ	ΜΕΙΖΟΝ	ΜΠΑΜΠΙΝΙΩΤΗ	Τριανταφυλλίδη
εκεχειρία	εκεχειρία	εκεχειρία	εκεχειρία
έκζεμα	έκζεμα	έκζεμα	έκζεμα
εκζεματικός	εκζεματικός	χωρίς ερμην. στο λ. έκζεμα	εκζεματικός
εκζεματογόνος	εκζεματογόνος		
εκζεματοποίηση			
	εκζεματώδης		εκζεματώδης
	εκζητημένος		
εκζήτηση	εκζήτηση	εκζήτηση	εκζήτηση
	εκζητώ	εκζητώ	
			εκηβόλος
		Ε.Κ.Η.Π.Ε.Δ.	
		Ε.Κ.Θ.	
έκθαμβος	έκθαμβος	έκθαμβος	έκθαμβος
	εκθαμβώνω	εκθαμβώνω	
εκθαμβωτικός	εκθαμβωτικός	εκθαμβωτικός	εκθαμβωτικός
		Ε.Κ.Θ.Ε.	
εκθειάζω	εκθειάζω	εκθειάζω	εκθειάζω
εκθειασμός	εκθειασμός	εκθειασμός	εκθειασμός
εκθειαστής			εκθειαστής
εκθειαστικός	εκθειαστικός	εκθειαστικός	εκθειαστικός
εκθειάστρια			
έκθεμα	έκθεμα	έκθεμα	έκθεμα
εκ θεμελίων			
	εκθεμελιώνω	εκθεμελιώνω	εκθεμελιώνω
	εκθεμελίωση	χωρίς ερμην. στο λ. εκθεμελιώνω	εκθεμελίωση
	εκθεμελιωτικός	χωρίς ερμην. στο λ. εκθεμελιώνω	εκθεμελιωτικός
		εκθεσάς	εκθεσάς
έκθεση	έκθεση	έκθεση	έκθεση
εκθεσιακός		εκθεσιακός	εκθεσιακός
		εκθεσιολόγος	
εκθεσιόμετρο			
έκθεσμος			
εκθετήριο	εκθετήριο	εκθετήριο	εκθετήριο
εκθέτης 1	εκθέτης	εκθέτης	εκθέτης 1
εκθέτης 2			εκθέτης 2
εκθετικός	εκθετικός	εκθετικός	
έκθετος	έκθετος	έκθετος	έκθετος
εκθέτρια			
εκθέτω	εκθέτω	εκθέτω	εκθέτω
εκθηλυμένος	εκθηλυμένος		
		χωρίς ερμην. στο λ. εκθηλύνω	εκθήλυνση

ΚΡΙΑΡΑ	ΜΕΙΖΟΝ	ΜΠΑΜΠΙΝΙΩΤΗ	Τριανταφυλλίδη
ιμπεριαλισμός	ιμπεριαλισμός	ιμπεριαλισμός	ιμπεριαλισμός
ιμπεριαλιστής	ιμπεριαλιστής	ιμπεριαλιστής	ιμπεριαλιστής
ιμπεριαλιστικός	ιμπεριαλιστικός	χωρίς ερμην. στο λ. ιμπεριαλιστής	ιμπεριαλιστικός
		ιμπέριουμ	
ιμπρεσάριος	ιμπρεσάριος	ιμπρεσάριος	ιμπρεσάριος
ιμπρεσιονισμός→ εμπρεσιονισμός	ιμπρεσιονισμός→ εμπρεσιονισμός	ιμπρεσιονισμός→ εμπρεσιονισμός	ιμπρεσιονισμός
ιμπρεσιονιστής→ εμπρεσιονιστής	ιμπρεσιονιστής→ εμπρεσιονιστής	ιμπρεσιονιστής→ εμπρεσιονιστής	ιμπρεσιονιστής
ιμπρεσιονιστικός→ εμπρεσιονιστικός	ιμπρεσιονιστικός→ εμπρεσιονιστικός	ιμπρεσιονιστικός→ εμπρεσιονιστικός	ιμπρεσιονιστικός
		I.M.X.A.	
		iv	
ίνα	ίνα	ίνα	ίνα
-ίνα		-ίνα	-ίνα
		in abstracto	
ινάτι→ γινάτι	ινάτι	ινάτι/γινάτι	ινάτι
		I.N.B.I	
ίνδαλμα	ίνδαλμα	ίνδαλμα	ίνδαλμα
Ινδή→ Ινδός			
		Ινδία	
		Ινδιάννα→ Ινδιάνος	
ινδιάνικος	ινδιάνικος	χωρίς ερμην. στο λ. Ινδιάνος	ινδιάνικος
ινδιάνος	ινδιάνος	ινδιάνος/διάνος	ινδιάνος
Ινδιάνος	στο λ. ινδιάνος	Ινδιάνος	Ινδιάνος
		Ινδίες	
	ινδικόν	ινδικό	στο λ. ινδικός
ινδικός	ινδικός	ινδικός	ινδικός
		Ινδικός (Ωκεανός)	
	ινδικτιών/ινδικτιώνα/ ίνδικτος	ινδικτιών	ινδικτιών
ινδικτιώνα			ινδικτιώνα
			ίνδικτος
		ίνδιο	
ινδογερμανικός		ινδογερμανικός	ινδογερμανικός
Ινδοευρωπαϊά→ Ινδοευρωπαϊός			
ινδοευρωπαϊκός	ινδοευρωπαϊκός	ινδοευρωπαϊκός	ινδοευρωπαϊκός
Ινδοευρωπαϊός		Ινδοευρωπαϊός	Ινδοευρωπαϊός
ινδοϊρανικός	ινδοϊρανικός	ινδοϊρανικός	ινδοϊρανικός
	ινδοκάλαμος	ινδοκάλαμος	
ινδοκάρυδο		ινδοκάρυδο	ινδοκάρυδο
		Ινδοκίνα	
Ινδοκινέζα→ Ινδοκινέζος			
ινδοκινεζικός/ ινδοκινέζικος	ινδοκινεζικός		
Ινδοκινέζος			
ινδολογία		ινδολογία	
ινδολόγος			
		Ινδονησία	
ινδονησιακός	ινδονησιακός	χωρίς ερμην. στο λ. Ινδονησία	ινδονησιακός

Ινδονήσιος		Ινδονήσιος	
	ινδόρνις	ινδόρνις	
Ινδός		Ινδός	
ινδουισμός	ινδουισμός	ινδουισμός	ινδουισμός
ινδουιστής	ινδουιστής	<i>χωρίς ερμην. στο λ.</i> ινδουισμός	ινδουιστής
	ινδουιστικός	<i>χωρίς ερμην. στο λ.</i> ινδουισμός	
		ινδόχοιρος	ινδόχοιρος
		IN.E.	
		in extremis	
-ίνη			-ίνη
ινιακός	ινιακός	ινιακός	ινιακός
	ινίδιο	ινίδιο	
	ινιδισμός	ινιδισμός	
ινίο	ινίο	ινίο	ινίο
		IN.KA.	
		Ίνκα	
ινκόγκνιτο/ινκόγκνιτο	ινκόγκνιτο	ινκόγκνιτο/ινκόγκνιτο	ινκόγκνιτο
		in concreto	
		in loco	
		in medias res	
	ινοκυστικός		
ινολίπωμα			ινολίπωμα
	ινολυτικός		
ινομύωμα	ινομύωμα	ινομύωμα	ινομύωμα
		-ίνος/-ινός	-ίνος
-ίνος			-ίνος
ινοχόνδρινος			
		in perpetuum	
		I.N.Σ.	
ινσουλίνη	ινσουλίνη	ινσουλίνη	ινσουλίνη
ινστιτούτο	ινστιτούτο	ινστιτούτο	ινστιτούτο
	ιστρούχτορας	ιστρούχτορας	ιστρούχτορας

ΚΡΙΑΡΑ	ΜΕΙΖΟΝ	ΜΠΑΜΠΙΝΙΩΤΗ	Τριανταφυλλίδη
		μαμ	μαμ
μαμά	μαμά	μαμά/μαμμά	μαμά
	μαμαζέλ/μαμζέλ	μαμαζέλ/μαμζέλ	
μαμαλίγκα	μαμαλίγκα	μαμαλίγκα	
Μαμελούκος		Μαμελούκος/ Μαμαλούκος	
μαμμή	μαμή	μαμμή	μαμή
	μάμμη	μάμμη	
μαμμωνάς		μαμμωνάς→ μαμωνάς	μαμμωνάς
μαμμόθρεφτος	μαμμόθρεφτος	μαμμόθρεφτος	μαμόθρεφτος
μάμμος	μάμος		μάμος
μαμούδι	μαμούδι/μαμούνι		μαμούδι → μαμούνι
μαμούθ	μαμούθ	μαμούθ	μαμούθ
μαμούνι	μαμούνι→ μαμούδι	μαμούνι/μαμούδι	μαμούνι/μαμούδι
		μάμπα	
	μάμπο	μάμπο	μάμπο
		Μαμωνάς/Μαμμωνάς	
μάνα	μάνα	μάνα→ μάννα	μάνα μανά -μάνα
μαναβάκι→ μανάβης			
μαναβέλα→ μανιβέλα			μαναβέλα→ μανιβέλα
μανάβης	μανάβης	μανάβης	μανάβης
μαναβική	μαναβική	μαναβική	μαναβική
μανάβικο	μανάβικο	μανάβικο	μανάβικο
μανάβισσα→ μανάβης			
μαναβόπουλο→ μανάβης			
μανάλι→ μανουάλι			μανάλι
μανάρι	μανάρι	μανάρι	μανάρι
	μανατζάρω	μανατζάρω	
μάνατζερ	μάνατζερ	μάνατζερ	μάνατζερ
μάνατζμεντ	μάνατζμεντ	μάνατζμεντ	μάνατζμεντ
	μανδαρινάτο	μανδαρινάτο	
	μανδαρινέα→ μανταρινιά	μανδαρινέα→ μανταρινιά	
μανδαρινισμός	μανδαρινισμός		
μανδαρίνος	μανδαρίνος	μανδαρίνος	μανδαρίνος
	μανδήλιον→ μαντίλι	μανδήλι→ μαντίλι	
	μάνδρα→ μάντρα	μάνδρα→ μάντρα	
μανδραγόρας/ μαντραγόρας	μανδραγόρας	μανδραγόρας	μανδραγόρας
		μανδρίλος	
μανδύας/μαντύας	μανδύας/μαντύας	μανδύας	μανδύας
μανεκέν	μανεκέν	μανεκέν	μανεκέν
			μανέλα
μανέστρα	μανέστρα	μανέστρα	μανέστρα
		Μάνη	
		-μανής	-μανής
μάνητα	μάνητα	μάνητα	μάνητα
	μανθάνω→ μαθαίνω	μανθάνω→ μαθαίνω	
		-μάνι	-μάνι
		-μανία	-μανία

«Λεξικά για τα ελληνικά του 21ου αιώνα», *Η Καθημερινή*, 5/11/2000, 56-7

μανία	μανία	μανία	μανία
μανιάζω	μανιάζω	μανιάζω	μανιάζω
μανιακός	μανιακός	μανιακός	μανιακός
μάνιασμα	μάνιασμα	χωρίς ερμην. στο λ. μανιάζω	μάνιασμα
			μανιασμένος
	μανιάτικος	μανιάτικος	μανιάτικος
μανιβέλα/μαναβέλα	μανιβέλα	μανιβέλα	μανιβέλα/μαναβέλα
μανιέρα	μανιέρα	μανιέρα	μανιέρα
μανιερισμός	μανιερισμός	μανιερισμός	μανιερισμός
μανιεριστής	μανιεριστής	μανιεριστής	
μανιερίστικος			
	μανίζω	μανίζω	
μάνικα	μάνικα	μάνικα	μάνικα
μανικέτι	μανικέτι	μανικέτι	μανικέτι
μανικετόκουμπο	μανικετόκουμπο	μανικετόκουμπο	μανικετόκουμπο
μανίκι	μανίκι	μανίκι	μανίκι
μανικιούρ	μανικιούρ	μανικιούρ	μανικιούρ
μανικιουρίστα	μανικιουρίστα	μανικιουρίστα	μανικιουρίστας
			μανικοκόλληση
μάνι μάνι	μάνι μάνι	μάνι μάνι	μάνι μάνι
	μανιοκαταθλιπτικός	μανιοκαταθλιπτικός	
	μανιοκατάθλιψη	μανιοκατάθλιψη	
	μανιπουλάρισμα	χωρίς ερμην. στο λ. μανιπουλάρω	
	μανιπουλάρω	μανιπουλάρω	

Σύγκριση και αξιολόγηση των λεξικών

της Άννας Ιορδανίδου*

Νεοελληνικά λεξικά κυκλοφορούν δυσανάλογα πολλά σε σχέση με τη διάδοση της νεοελληνικής γλώσσας διεθνώς καθώς και σε σχέση με τον αριθμό των ομιλητών-χρηστών της νεοελληνικής. Η ποσότητα δεν μπορεί παρά να είναι αντιστρόφως ανάλογη προς την ποιότητα, με δεδομένο ότι η λεξικογραφική εργασία είναι από τις δυσκολότερες και απαιτητικότερες συγγραφικές εργασίες (για να μην πούμε η δυσκολότερη και απαιτητικότερη), προϊόν πολύχρονης και επίπονης μελέτης και έρευνας από πολυπληθή ειδικευμένη ομάδα. Παρ' όλ' αυτά, η εξέλιξη της λεξικογραφίας διεθνώς, η ανάπτυξη της γλωσσολογίας στην Ελλάδα και οι αυξημένες ανάγκες διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας ως μητρικής και ως δεύτερης/ξένης φαίνεται ότι άσκησαν ευεργετική επίδραση στη νεοελληνική λεξικογραφία και τα τελευταία χρόνια έγιναν σημαντικές προσπάθειες αναβάθμισης, ορατές στα τέσσερα πλέον σύγχρονα λεξικά: Κριαρά (1995), Μείζον (1997), Μπαμπινιώτη (1998) και Ιδρύματος Μανόλη Τριανταφυλλίδη-Α.Π.Θ. (1998).

Για να μπορεί να διαμορφώσει ο χρήστης μια σαφή εικόνα για το «προφίλ» καθενός από τα λεξικά αυτά, παραθέτουμε έναν Πίνακα με τις βασικές πληροφορίες που είθισται να παρέχει ένα μονόγλωσσο ερμηνευτικό λεξικό.

Λημματολόγιο

Το πρώτο ζήτημα που πρέπει να εξετάσει κανείς είναι η *συγκρότηση του λημματολογίου*, δηλαδή με ποιον τρόπο έχουν επιλεγεί τα λήμματα (οι ερμηνευόμενες λέξεις) του λεξικού. Στη σύγχρονη ηλεκτρονική (πλέον) λεξικογραφία, τα κριτήρια επιλογής καθορίζονται, σε μεγάλο βαθμό, από τη συχνότητα εμφάνισης των λέξεων αυτών σε *σώμα κειμένων (corpus)* της περιγραφόμενης γλώσσας. Η μέθοδος συλλογής του σώματος κειμένων είναι αυστηρά επιστημονική - υπάρχει και κλάδος *corpus linguistics*: βασισμένη σε σώμα κειμένων γλωσσολογία - και η καταγραφή-καταχώριση γίνεται σε ηλεκτρονική μορφή, ώστε να ευκολύνεται τα μέγιστα η επεξεργασία. Ένα υποδειγματικό σώμα κειμένων της αγγλικής γλώσσας, με εκατομμύρια λέξεις, είναι το COBUILD, στο οποίο βασίζεται η σειρά λεξικών του εκδοτικού οίκου Collins.

Η έλλειψη στήριξης σε σώμα κειμένων της Ν.Ε. φαίνεται ότι ευθύνεται για την απουσία ορισμένων λέξεων στα υπό εξέταση λεξικά ή, αντίθετα, για την παρουσία κάποιων άλλων. Με άλλα λόγια, η συγκρότηση του λημματολογίου (αν εξαιρέσουμε ένα βασικό κορμό κοινών, καθημερινών λέξεων, που καταγράφονται σε όλα τα λεξικά) δεν μπορεί να υπακούει παρά σε ασαφή κριτήρια, συνήθως υποκειμενικά του/των λεξικογράφου/ων. Αναφέρουμε χαρακτηριστικά παραδείγματα:

Σε όλα τα λεξικά υπάρχει ο όρος *έκζεμα* και το παράγωγο *εκζεματικός*. Στα λεξικά Μείζον και Κριαρά καταγράφεται επιπλέον ο ιατρικός όρος *εκζεματογόνο*, στο λεξικό Κριαρά ο όρος *εκζεματοποίηση* και στα λεξικά Τριανταφυλλίδη και Μείζον ο όρος *εκζεματώδης*. Με δεδομένο ότι σε ένα ερμηνευτικό λεξικό γενικής γλώσσας περιλαμβάνονται μόνο οι βασικότεροι ειδικοί όροι, αναρωτιέται κανείς γιατί υπάρχουν τόσες εκδοχές σχετικά με το ποιοί είναι, στην προκειμένη περίπτωση, οι βασικότεροι.

Σε όλα τα λεξικά υπάρχει η λέξη *εκζητηση*, αλλά το ρήμα *εκζητώ* μόνο στο Μείζον και στον Μπαμπινιώτη. Στο Μείζον δεν παρατίθεται παράδειγμα χρήσης. Το παράδειγμα που παρατίθεται στον Μπαμπινιώτη δεν παραπέμπει στη σύγχρονη νεοελληνική: «*οι εκζητούντες τον Κύριον*». Στη συγκεκριμένη περίπτωση δεν τίθεται μόνο ζήτημα συχνής ή σπάνιας εμφάνισης της σχετικής λέξης (ζήτημα στο οποίο θα μπορούσε να απαντήσει η επεξεργασία σώματος κειμένων), αλλά και *ορισμού της ίδιας της φυσιογνωμίας της νέας ελληνικής γλώσσας*, εφόσον αυτήν ακριβώς τη γλώσσα δηλώνουν ότι καταγράφουν και τα τέσσερα λεξικά. Στο Μείζον παρατίθεται και η μετοχή *εκζητημένος*, και μάλιστα με παράδειγμα χρήσης από έργο του Θεοτοκά (γενιά του '30): «*η εκζητημένη ειρωνεία...*». Προφανώς, ο καθιερωμένος τύπος είναι *εξεζητημένος*, και υπάρχει σε όλα τα λεξικά. Ο χρήστης καλείται να αποφασίσει αν υπάρχει ισοδύναμος τύπος *εκζητημένος*, πού απαντά, σε ποιο είδος κειμένου, σε ποιο ύφος κτλ., όπως καλείται να αποφασίσει αν και πότε θα χρησιμοποιήσει το *εκζητώ* ή αν είναι πλέον παρωχημένο και θα το βρει μόνο σε παλαιότερα κείμενα, σε λόγια μορφή, λόγια

* Η Άννα Ιορδανίδου είναι καθηγήτρια γλωσσολογίας στο Πανεπιστήμιο Πατρών.

συμφραζόμενα κτλ. Ο χρήστης που θα μπορούσε να απαντήσει σ' αυτά τα ερωτήματα θα έπρεπε να είναι ο ίδιος μέλος λεξικογραφικής ομάδας.

Ο όρος *μπρεσιονισμός* (*μπρεσιονιστής* κτλ.) στα λεξικά Κριαρά, Μείζον και Μπαμπινιώτη παραπέμπεται στο *εμπρεσιονισμός*, ενώ στο λεξικό Τριανταφυλλίδη αναφέρεται ως μοναδική μορφή, χωρίς να υπάρχει καν λήμμα *εμπρεσιονισμός*. Η αίσθησή μας είναι ότι η τελευταία επιλογή είναι η ορθότερη και αναρωτιόμαστε πού βρέθηκαν οι τύποι *εμπρεσιονισμός* κτλ., σε ποια σύγχρονα κείμενα;

Το τοπίο είναι ακόμη πιο ομιχλώδες στην περιοχή των όρων που μόλις τα τελευταία χρόνια έχουν εισαχθεί στη νεοελληνική γλώσσα. Κυρίως στο Μείζον και στο λεξικό Μπαμπινιώτη καταγράφονται αρκετοί τέτοιοι όροι, αλλά τα κριτήρια επιλογής είναι αδιαφανή, σε σημείο που να φαίνεται λογικό να υποθέσουμε ότι δεν έχει γίνει συστηματική αλλά περιστασιακή καταγραφή. Παραδείγματα: Οι λέξεις *γιάπης*, *γιάπικος* υπάρχουν σε όλα τα λεξικά εκτός του Κριαρά. Η *εικονική πραγματικότητα* εμφανίζεται μόνο στα λεξικά Μείζον και Μπαμπινιώτη. Η λέξη *iv*, που αποτελεί σύγχρονο δάνειο από τα αγγλικά, αναφέρεται μόνο στο λεξικό Μπαμπινιώτη. Ενώ οι λέξεις *μάνατζερ* και *μάνατζμεντ* υπάρχουν σε όλα τα λεξικά, το ρήμα *μανατζάρω* εμφανίζεται μόνο στα λεξικά Μείζον και Μπαμπινιώτη (το ίδιο και για το ρήμα *μανιπουλάρω*). Η *παγκοσμιοποίηση* αναφέρεται μόνο στο λεξικό Μπαμπινιώτη. Από τους όρους της σύγχρονης νεανικής μουσικής, η *ραπ* αναφέρεται μόνο στα λεξικά Μείζον και Μπαμπινιώτη, η *ροκαμπίλι* μόνο στο λεξικό Μπαμπινιώτη και η *τέκνο* (techno) μόνο στο Μείζον (με μελαγχολία ανακαλύπτει κανείς ότι λείπει από όλα το *νιου γουέιβ*...). Η *σαιεντολογία* απαντά μόνο στο Μείζον. Το *σνακ* και το *σνακ μπαρ* υπάρχουν μόνο στα λεξικά Μείζον και Μπαμπινιώτη. (Αναρωτιέται κανείς αν το *σνιφάρω*, που αναφέρεται στο λεξικό Τριανταφυλλίδη, έχει περισσότερους λόγους ύπαρξης...) Το *σκέιτμπορντ* καταγράφεται μόνο στο λεξικό Μπαμπινιώτη (αλλά λείπει το *σνόουμπορντ*, για το οποίο μάλιστα έχει προταθεί η μετάφραση *χιονοσανίδα*). Το *ταμπλόιντ* βρίσκεται θέση μόνο στα λεξικά Μείζον και Μπαμπινιώτη.

Ας δούμε ενδεικτικά ορισμένους σύγχρονους όρους από φύλλα εφημερίδας του 1999 (μετά τη δημοσίευση και των τεσσάρων λεξικών):

απούλοποίηση (τίτλων) [«Τα Νέα», 7/4/99] = σε κανένα λεξικό.
δικαιοπαροχή (ως απόδοση του franchising) [«Τα Νέα», 28/4/99] = σε κανένα λεξικό.
εικονοτηλέφωνο [«Τα Νέα», 13/5/99] = μόνο στα λεξικά Μείζον και Μπαμπινιώτη.
ηχοπέτασμα [«Τα Νέα», 11/11/99] = σε κανένα λεξικό.
κρας τεστ [«Τα Νέα», 5/10/99] = σε κανένα λεξικό.
λίμιτ απ [«Τα Νέα», 3/3/99] = σε κανένα λεξικό.
μίντι μπας [«Τα Νέα», 12/6/99] = σε κανένα λεξικό.
πόιντ σίστεμ/σύστεμ [«Τα Νέα», 28/1/99] = μόνο στο λεξικό Μπαμπινιώτη.

Είναι προφανές ότι μια λεξικογραφική ομάδα που δουλεύει σε συγκεκριμένα χρονικά περιθώρια και χωρίς υποστήριξη από ομάδα συλλογής κειμένων και καταγραφής (κατά προτίμηση σε ηλεκτρονική μορφή) λέξεων, φράσεων και προτάσεων δεν μπορεί να καλύψει επαρκώς τους σύγχρονους όρους. Η ύλη αναγκαστικά «κλείνει» κάποια στιγμή, αλλά η γλώσσα εξελίσσεται, αλλάζει, εμπλουτίζεται. Το έργο των λεξικογράφων πρέπει να συνεχίζεται, ώστε να προετοιμάζεται η επόμενη, συμπληρωμένη και αναθεωρημένη έκδοση. Αλλιώς, ακόμα και το πιο σύγχρονο λεξικό θα εμφανίζει ελλείψεις μετά από δύο χρόνια.

Φωνητική μεταγραφή

Η *φωνητική μεταγραφή*, η οποία περιλαμβάνεται μόνο στο λεξικό Τριανταφυλλίδη, είναι η απόδοση της προφοράς των λέξεων με βάση διεθνώς καθιερωμένα σύμβολα (Διεθνές Φωνητικό Αλφάβητο). Αποτελεί σημαντική πληροφορία, ιδιαίτερα για τους μη φυσικούς ομιλητές. Ακόμα όμως και για το φυσικό ομιλητή, είναι πολύ χρήσιμη η διάκριση, για παράδειγμα, μεταξύ συνιζήμενης και ασυνιζήτητης προφοράς (διαφορά *vjázome* – *viázome*: *βιάστηκε να απαντήσει και έκανε λάθος* – *βιάστηκε από έναν κακοποιό*) και μεταξύ έρρινης και άρρινης προφοράς των *μπ/ντ/γκ* (b/mb, d/nd, g/ng). Στο λεξικό Κριαρά δίνονται επιλεκτικά κάποιες πληροφορίες, όπως *εντυπωσιάζω* (*έρρ.*, *ασυνιζ.*), χωρίς μεταγραφή στο φωνητικό αλφάβητο. Στο λεξικό Μπαμπινιώτη κάποιες πληροφορίες για την προφορά έχουν περιληφθεί στα «σχόλια», π.χ. *βεντέτα* (*προφ. με ν: βενδέτα* = *αντεκδίκηση* και *προφ. χωρίς ν: βεδέτα* = *διασημότητα*).

Ορθογραφία

Η επίσημη (σχολική) ορθογραφία, βασισμένη στις ρυθμίσεις της Γραμματικής Τριανταφυλλίδη, ακολουθείται σχεδόν πιστά από το Μείζον και από το λεξικό Τριανταφυλλίδη, ενώ το λεξικό Κριαρά εμφανίζει αρκετές αποκλίσεις και του Μπαμπινιώτη ακόμα περισσότερες. Αποτελεί συνήθη διεθνή πρακτική τα λεξικά να βασίζονται στις ορθογραφικές ρυθμίσεις της τυποποιημένης, επίσημης γλώσσας (προφανώς αυτής που διδάσκεται στην εκπαίδευση) και να παρουσιάζουν τη μέγιστη δυνατή ορθογραφική ομοιομορφία. Για να κατανοηθεί η σκοπιμότητα του πράγματος, αρκεί να φανταστεί κανείς την αμηχανία ενός μαθητή μπροστά σε ποικιλία γραφών της ίδιας λέξης, αμηχανία που μπορεί να φτάσει μέχρι την απόγνωση προκειμένου για αλλόγλωσσο που μαθαίνει νέα ελληνικά.

Αναφέρουμε ενδεικτικά παραδείγματα λέξεων ευρείας χρήσεως: *βούλα* – *βούλλα* (Κριαρά και Μπαμπ.), *βουλώνω* – *βουλλώνω* (Κριαρά και Μπαμπ.), *βουνίσιος* – *βουνήσιος* (Μπαμπ.), *γαρίφαλο* – *γαρύφαλλο* (Μπαμπ.), *γλύκισμα* – *γλύκυμα* (Μπαμπ.), *γόμα* – *γόμμα* (Μπαμπ.), *γρασίδι* – *γρασσίδι* (Μπαμπ.), *κανέλα* – *καννέλα* (Μπαμπ.), *κουλός* – *κουλλός* (Μπαμπ.), *κουλούρι* – *κουλλούρι* (Μπαμπ.), *λιανός* – *λειανός* (Κριαρά και Μπαμπ.), *λιχούδης* – *λειχούδης* (Κριαρά και Μπαμπ.), *λιώνω* – *λειώνω* (Κριαρά και Μπαμπ.), *(η) μάνα* – *μάννα* (Μπαμπ.), *μαυριδερός* – *μαυριδερός* (Μπαμπ.), *μητριά* – *μητρυιά* (Μπαμπ.), *μουλωχτός* – *μουλλωχτός* (Μπαμπ.), *μπαλόνω* – *μπαλλόνω* (Μπαμπ.), *νονός* – *νοννός* (Μπαμπ.), *ξενιτιά* – *ξενιτιά* (Κριαρά και Μπαμπ.), *ζεφτίζω* – *ζεφτύζω* (Μπαμπ.), *ζίγκι* – *ζίγγι* (Κριαρά και Μπαμπ.), *ξιπασμένος* – *ξιπασμένος* (Κριαρά) – *ξιπασμένος* (Μπαμπ.), *παπάς* – *παππάς* (Μπαμπ.), *πασαλείφω* – *πασσαλείφω* (Κριαρά και Μπαμπ.), *πιτσιλάω* – *πιτσυλάω* (Κριαρά και Μπαμπ.), *πλυσταριό* – *πλυσταρειό* (Μπαμπ.), *ροδάκινο* – *ρωδάκινο* (Κριαρά και Μπαμπ.), *στιφάδο* – *στυφάδο* (Μπαμπ.), *στριμώνω* – *στρυμώνω* (Κριαρά και Μπαμπ.), *στύβω* – *στείβω* (Μπαμπ.).

Φαίνεται ότι οι διαφορετικές γραφές οφείλονται σε διαφωνία για τις εξής ρυθμίσεις της Γραμματικής Τριανταφυλλίδη: α) γράφονται με τον απλούστερο τρόπο οι λέξεις που η μορφή τους έχει απομακρυνθεί σημαντικά από την αρχαία, π.χ. *εκουσπάζω* – *ξιπάζομαι*, β) μεταγράφονται με τον απλούστερο τρόπο (φωνητικά) οι λατινικής προέλευσης λέξεις, ως ξένες λέξεις, ακόμα και αν έχουν εισαχθεί πολύ παλαιά στην ελληνική γλώσσα, π.χ. *βούλα*. Επίσης, όσον αφορά τα αντιδάνεια, δηλαδή λέξεις που δανειζόμαστε από ξένη γλώσσα η οποία, με τη σειρά της, τις έχει δανειστεί από τα αρχαία ελληνικά, φαίνεται ότι προκρίνεται η ορθογράφηση με βάση την ελληνική προέλευση και όχι την ξενική (στη δεύτερη περίπτωση θα έπρεπε να γραφτούν απλοποιημένα, όπως όλα τα άλλα δάνεια από ξένες γλώσσες), π.χ. *γαρύφαλλο* < *garofolo* (βενετική λέξη) < *καρυόφυλλον*, αντί για *γαρίφαλο*.

Βασική αρχή αποτελεί, επομένως, (κυρίως για το λεξικό Μπαμπινιώτη, που παρουσιάζει και τη μεγαλύτερη απόκλιση) η ορθογραφική συσχέτιση με παλαιότερους τύπους της ελληνικής γλώσσας, εις βάρος της απλοποίησης, και με σημαντική επιβάρυνση της ορθογραφικής μνήμης. Οι απόψεις αυτές δεν έχουν τύχει ευρύτερης αποδοχής και εξακολουθεί μέχρι σήμερα να ισχύει η επίσημη σχολική ορθογραφία, με κάποιες (ελαφρές) διαφορές, κυρίως όσον αφορά προβληματικές περιπτώσεις, του τύπου *αυγό-αβγό*, *αυτί-αφτί* ή *εφορεία-εφορία*.

Μορφολογικές πληροφορίες (κλίση-παραγωγή-σύνθεση)

Εκτός από τις βασικές πληροφορίες που περιέχουν όλα τα λεξικά (όπως το μέρος του λόγου, τα τρία γένη των επιθέτων, τους αρχικούς χρόνους των ρημάτων), η κλίση των ονομάτων (ουσιαστικών και επιθέτων) και ρημάτων καλύπτεται αναλυτικότερα από το λεξικό Τριανταφυλλίδη με παραπομπή σε κλιτικούς Πίνακες στο Παράρτημα (π.χ. *φιλόλογος* Ο20α, που παραπέμπει στο κλιτικό υπόδειγμα Ο20α) και με κάποιες πληροφορίες στο εσωτερικό του λήμματος. Στο λεξικό Μπαμπινιώτη ορισμένες πληροφορίες για το σχηματισμό των κλιτικών τύπων περιέχονται στο λήμμα, όπως αν υπάρχει γενική ενικού ή πληθυντικού, αν παρατηρείται μετακίνηση τόνου στα προπαροξύτονα (π.χ. *κάθοδος*, *καθόδου*), αν ένα ρήμα σε –ώ κλίνεται σε –άς ή –είς κτλ. Στο λεξικό Κριαρά παρατίθενται επιλεκτικά κάποιες πληροφορίες, όπως η κλίση των επιθέτων σε –ής, π.χ. *διεθνής*, *γεν. –ούς*, *πληθ. –είς*. Το ίδιο και στο Μείζον.

Μια σημαντική παρατήρηση αφορά την εμφάνιση λόγιων τύπων στα λεξικά. Στο λεξικό Κριαρά καταγράφονται ορισμένοι, όπως π.χ. *ευθύς*, *-εία*, *-ύ*, αλλά αγνοούνται άλλοι, όπως *ενγνώμων*. Στο Μείζον αναφέρονται κάποιοι διπλοί τύποι, π.χ. *αλλόφρων* και *αλλόφρονας*, ενώ περιλαμβάνονται και ορισμένοι τύποι όπως *ηδέως*, *βλαψίφρων*, *φλεψ*, *φιλότης* που αναρωτιέται κανείς αν ανήκουν στη σύγχρονη κοινή νεοελληνική. Στο Μείζον ακολουθείται γενικά η πρακτική να περιλαμβάνονται τύποι με ένδειξη “καθαρεύουσα”, π.χ. *ευγενικός*, *-ή*, *-όν*, χωρίς να είναι προφανής η χρησιμότητα της

παράθεσης της συγκεκριμένης πληροφορίας. Ο χρήστης ενδιαφέρεται να ξεκαθαρίσει ποιοι λόγοι σχηματισμοί παραμένουν ζωντανοί στη σύγχρονη γλώσσα και όχι ποιοι υπήρξαν κάποτε οι σχηματισμοί της καθαρεύουσας.

Στο λεξικό Μπαμπινιώτη περιλαμβάνονται αρκετοί λόγοι τύποι, χωρίς να είναι διαφανή τα κριτήρια επιλογής. Για παράδειγμα, γιατί *βασίλειο και βασιλείον*; Τότε, γιατί όχι *βάση και βάσις*; Γιατί *εκτελέστηκε και εξετελέσθη* αλλά μόνο *μεταδόθηκα χωρίς μετεδόθη*; Επίσης, γιατί *σκηνοθέτις* αλλά *συνεργάτιδα*; Γιατί *ηγεμόνας και (λόγ.) ηγεμών*, αλλά *συνδαιτυμόνας και συνδαιτυμών* χωρίς χαρακτηρισμό “λόγιο”; Στο λεξικό Τριανταφυλλίδη φαίνεται ότι επικράτησε η βασική αρχή να περιλαμβάνονται μόνο οι καθιερωμένοι στη σύγχρονη γλώσσα λόγοι σχηματισμοί, αλλά η έλλειψη στήριξης σε συγκροτημένο σώμα κειμένων δεν επέτρεψε να καλυφθούν όλες οι περιπτώσεις, όπως π.χ. *πολίτης – θηλ. πολίτης / (λόγ.) πολίτις* αλλά *συνεργάτης – θηλ. συνεργάτιδα* (γιατί όχι και «λόγιο» *συνεργάτις*); Επίσης, γιατί *βουλευτής – λόγ. κλητ. «βουλευτά»* και όχι αντίστοιχα *διευθυντής – «διευθυντά»*;

Στα λεξικά Μπαμπινιώτη και Τριανταφυλλίδη περιέχονται συστηματικές πληροφορίες για τα πριν και μετά το θέμα στοιχεία των λέξεων (προθήματα-επιθήματα). Ιδιαίτερα πρέπει να τονίσουμε τη συνεισφορά του λεξικού Τριανταφυλλίδη, το οποίο στον τομέα αυτό αξιοποιεί τα πορίσματα σύγχρονων γλωσσολογικών ερευνών. Πολύ πιο συστηματική είναι επίσης η καταγραφή των συνθετικών στοιχείων στο λεξικό αυτό.

Υφολογικές πληροφορίες

Χαρακτηρισμοί όπως «λαϊκότροπο, οικείο, προφορικό, επίσημο, λογοτεχνικό» κτλ. αφορούν το ύφος του λόγου σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση γλωσσικής επικοινωνίας. Συνιστούν σπουδαιότητες πληροφορίες για την κατάλληλη χρησιμοποίηση μιας λέξης ή φράσης.

Στο λεξικό Κριαρά απαντούν κυρίως οι χαρακτηρισμοί «λόγιο» και «λαϊκό», π.χ. *ανανήφω (λόγ.) – αναπαμός (λαϊκ.)*. Οι περισσότερες πληροφορίες περιλαμβάνονται στα λεξικά Μπαμπινιώτη και Τριανταφυλλίδη και αποτελούν μεγάλη συνεισφορά στην περιγραφή της γλώσσας μας. Όμως και πάλι, επειδή απουσιάζει η στήριξη σε σώμα κειμένων, δημιουργούνται σε ορισμένες περιπτώσεις ερωτηματικά. Για παράδειγμα, στο λεξικό Μπαμπινιώτη δίνεται ως βασικός τύπος αορίστου του *εμπιστεύομαι* το *εμπιστεύτηκα* και με χαρακτηρισμό «λόγιο» το *εμπιστεύθηκα*, αλλά στο *εκμεταλλεύομαι* βασικός τύπος αναφέρεται το *εκμεταλλεύθηκα* και «καθημερινού ύφους» το *εκμεταλλεύτηκα*. Ποια η διαφορά μεταξύ των δύο ρημάτων, που να δικαιολογεί διαφορετικό σχολιασμό; Στο λεξικό Τριανταφυλλίδη αναφέρεται *βουλευτής – θηλ. βουλευτής και βουλευτίνα*, χωρίς υφολογικό χαρακτηρισμό, αλλά *δικηγόρος – δικηγόρινα* με χαρακτηρισμό «οικείο ύφος». Ποια η διαφορά; Το ένα είναι ισοδύναμος τύπος, ενώ το άλλο χρησιμοποιείται μόνο σε καθημερινό ύφος λόγου;

Συντακτικές πληροφορίες

Συντακτικές πληροφορίες παρέχονται κυρίως για τα ρήματα, για τα οποία δηλώνεται αν είναι μεταβατικά (με αντικείμενο) ή αμετάβατα (χωρίς αντικείμενο), αν συντάσσονται με κάποιες προθέσεις, με εξαρτημένες (δευτερεύουσες) προτάσεις κτλ. Με εξαίρεση το Μείζον, τα λεξικά περιέχουν αρκετές τέτοιες πληροφορίες, δυστυχώς όμως η τυπογραφική παρουσίαση (ενιαίο κείμενο, χωρίς χωρισμό παραγράφων για κάθε ερμήνευμα και χωρίς αξιοποίηση των περιθωρίων, που επιτρέπει, για παράδειγμα, στο λεξικό Collins να εντάξει εκεί τις συντακτικές πληροφορίες) δυσχεραίνει σημαντικά την ανεύρεση και την αξιοποίησή τους από το χρήστη. Για τις υπόλοιπες γραμματικές κατηγορίες (προθέσεις, συνδέσμους κλπ.) κανένα λεξικό δεν δίνει επαρκείς πληροφορίες.

Ετυμολογία

Η ετυμολογία των λέξεων κατέχει σημαντική θέση στα λεξικά Μπαμπινιώτη και Τριανταφυλλίδη, τα οποία περιλαμβάνουν αναλυτικά στοιχεία για την ιστορία των λέξεων και, σε αρκετά σημεία, αναθεωρούν και συμπληρώνουν την κλασική ετυμολογική εργασία του Ανδριώτη, χρησιμοποιώντας σύγχρονα επιστημονικά εργαλεία.

Οι περισσότερες διαφορές που παρατηρούνται μεταξύ των δύο λεξικών αφορούν το χαρακτηρισμό ορισμένων λέξεων ως αντιδανείων, ως λέξεων δηλαδή που προέρχονται από τα αρχαία (κυρίως) ελληνικά μέσω ξένης γλώσσας: για παράδειγμα, η λέξη *γαλότσα* αναφέρεται ως βενετικής προέλευσης

και στα δύο λεξικά, αλλά στο λεξικό Μπαμπινιώτη ανάγεται μέσω της λατινικής στην αρχ. ελληνική *καλίπους*. Παρόμοια, συσχετίζονται με αρχαίες ελληνικές ρίζες από το λεξικό Μπαμπινιώτη αλλά όχι από το λεξικό Τριανταφυλλίδη λέξεις όπως *γκράφιτι* < *γραφείον*, *γκροτέσκος* < *κρύπτη*, *ζαμπόν* και *ζάντα* < δωρική *καμπά*!

Σχόλια-υποδείξεις για ορθή χρήση

Στο λεξικό Μπαμπινιώτη περιλαμβάνονται μέσα σε πλαίσιο σχόλια που αφορούν λέξεις με προβλήματα και δυσκολίες στην ορθογραφία, στη διάκριση σημασιών, στη χρήση, στο σχηματισμό κτλ. Για παράδειγμα, *αρχαιοκαπηλία* – *καπηλεία*, *ασυνείδητος* – *υποσυνείδητος* – *ενσυνείδητος*, *αυτοκινητιστικό* ή *αυτοκινητικό* *ατύχημα*; *αυτός καθ' αυτόν* ή *αυτός καθ' αυτού*;

Φωτό: «αυτός καθ' αυτόν ή αυτός καθ' αυτού...», λεξ. ΜΠΑΜΠΙΝΙΩΤΗ, σελ. 327
--